

XIII v. XIV százdból, egy gyönyörű imakönyvet V. Károly (francia király) könyvtárából, és egy nagyszerű misés könyvet, a mely állítólag Talbot Jánosé (a nagyhirű angol vezéré) volt.

A roueni könyvtár küldeményei közt nevezetes egy Aris-toteles fordítás (francia a XV százdból) és egy ugyanazon korból való krónika elragadó szépségű és nagy fontosságú miniatúr festvényekkel, az akkori viseletek érdekes mutatóváyaiért.

A francia képviselőház könyvtárából is van egy egész szekrényvel XV százbeli kézirat: egy Bezanconi misemondó könyv, egy pompás példánya a „Roman de la Rose” című nagy híru allegoricus szerelmi költeménynek, egy Livius és egy Ovidius fordítás, és a pápák krónikája V. Károly egy autographjával.

Régibb iratok vannak még a Troyes városa kiállítványai közt; névszerint egy X százbeli evangeliomos könyv, egy XI százbeli Szt. Benedek legenda, Szt. Jeromos „Speculum virginum”-ának egy XIII százbeli másolata, egy zsoltár, a melyet Vastag Lajos (VI) francia király fia Henrik adományozott a clairvauxi klostornak, és egy gyönyörű Missale Romanum.

Még két nagyszerű misemondó könyv vonja magára a figyelmet, az egyik Rouen városa tulajdona és az ottani székesegyház kincséhez tartozik, a másik Firmin-Didot Ambró tulajdona és valamikor VI. Károly francia király és leánya Katalin angol királyné tulajdona volt. E két könyvvel ugyanazon szekrényben van egy említésre méltó ezüst pecsétnyomó, a mely Angolhoni Johanna toulousei grófnőé volt, és egyik oldalán ülve a másikon fennállva ábrázolja tulajdonosnőjét (XII száz.)

Nagyszerű a terem közepén szabadon álló szekrényben látható ezüst kereszt, a mely vésett domborművel és áttetsző színes zománczczal ékeskedik és egyike a legszebb és legreमेkebb olasz műveknek a XV százdból.

Még említsünk egy elefánt agyarból faragott pedum-ot, a mely állítólag a XI százdból származik; a nyele, a mely uj testamentomi jeleneteket mutat domborműben lehet abból a korból, de a görbülete voluta) szembetűnőleg újabb keletű.

A következő V. terem ismét egy magángyűjteménnyel, a Basilewski-félével van elfoglalva.

Könyvismertetések.

Die römische Lagerstadt Apulum in Dacien von Carl Gooss. Ez értekezés, a mely a segesvári ág. hitv. gymnasium 1877/8-ki programjában és külön lenyomatban is megjelent, azt a feladatot tűzte maga eleibe, hogy a mai Gyulafehérvár és a Maros közt a római korban létezett jelentékeny

város keletkezése történelmét, állapotait és szervezetét fennállása különböző korszakaiban a fennmaradt emlékek nyomán a lehetőleg alaposan kifejtse, és e feladatot 56 negyedretű lapon igen tisztességesen megoldja.

Noha a szerző e munkájának tulnyomó részét Mommsen nyomán dolgozta, a Corpus Inscriptionum Latinarum, az Ephemeris epigraphica és egynehány német folyóirat lapjairól vett kész eredmények mellé a maga saját és személyes vizsgálódása után elég újat és eredetit tudott tenni, úgy, hogy műve minden esetre éppen oly eredeti és éppen annyira sajátja, a mennyire általában lehet oly anyag tárgyalása, a melyet az előtt már mások is tárgyaltak, Gooss ur igen szerencsés kézzel dolgozik az erdélyi részek római maradványainak ismertetésén, és valóban tényleges példájával bizonyítja, mennyit lehet és kell még tenni e téren hazánkban.

A mű beosztása és berendezése világos és szabatos, állításai bizonyítására a lehetőségig igyekszik sz. száraz utalások helyett magokat a bizonyító vagy felvilágosító idézeteket szó szerint beleszöni dolgozata szövegébe, a miért különösen nálunk és a mi közkönyvtáraink állapotát tekintve kiváló köszönetet érdemel. Ha volna valami, a mit még óhajthatnánk a mű kiegészítésére, az az Apulum helyének helyrajzi térképe volna; de sz. nem tehet róla, hogy ily térkép készítése ma már alig lehetséges, mivel igen sok érdekes nyom már teljesen elenyészett, és a leletek pontos helyét annak idején feljegyezni elmulasztották. Ajánljuk a művet beható tanulmányra mind azoknak, a kik a római Dacia régészete iránt érdeklődnek.

Die siebenbürgischen Münzen des Freiherrlich Samuel von Brukenthalschen Museums in Hermannstadt, Von L. Reissenberger. 30 lap 4 rét. Első füzet a n.-szebeni brukenthal féle muzeumban leledző azon érmek leírásának, a melyek vagy egyenesen Erdély önálló nagyfejedelemség érmei, részint Erdélyre vonatkoznak vagy legalább erdélyi pénzverdékből kerültek. Ez első füzet terjed Bethlen István 1630-ban vert aranya ismertetéseig.

A magyar érmészeti irodalom jelen állapotában kétségen kívül érdemes munka a hazában létező tekintélyes gyűjtemények részletes ismertetése, mert még sok van, a mit a Széchenyi féle catalogus és Erdy inkább díszes mint alapos kiadványa nem ismernek. A brukenthal féle gyűjteményre nézve az érdem még nagyobb, mivel — injuria temporum et hominum — éppen e gyűjtemény évek hosszu során át merőben hozzá férhetetlen volt. Mindazonáltal van egy pár észrevételünk az előttünk fekvő dolgozatra, a melynek érdemeit különben készségeen elismerjük.

Legelőbb is az ellen van kifogásunk, hogy a szoros értelemben vett erdélyi érmek nincsenek kellően megkülönböztetve és elkülönítve. A mí meggyőződésünk szerint egy érem odatarozandóságát nem határozza meg annak a helynek a fekvése, a hol verték. Az aquilejai érsekek pénzeit a karinthiai pénzverdék állították elé, de azért azok még is aquilejai pénzek, és ha Oroszországban vertek hollandi aranyokat, ezek azért nem váltak orosz pénzekké. Még fémerek tekintetében egyes esetekben mérülhetnek fel kétségek; forgalmi pénzeknél nem.

Már szerző lajstromát a (Zápolya) János király pénzein kezdi, és legalább is következetlen ez által. Mert ha a János király pénzeit csupán azért tekinti erdélyieknek, mivel az erdélyi részek pénzverdéiben készültek; nem látjuk át, miért nem kezdi korábban? Hiszen a szebeni pénzverde (a nagybányait nem is említve) nem János alatt kezdett működni, s ha az előbbeni királyok neveire vert pénzeket a szebeni pénzverde jelvényét nem is tudjuk biztosan kimutatni, de a II. Lajoséin már világosan megvan. János alatt Erdély épp oly kevésbé volt önálló ország mint II. Lajos alatt, és János az erdélyi részeket nem mint Erdélyt, hanem mint Magyarország kiegészítő részét és mint *rex Hungariae birta*; az ő pénzei tehát magyar királyi pénzek suly, érték es veret szerint. Nem is verték Erdélyben, mert hiszen az ő korában Erdélynek még nem volt az az önállósága a mely külön, saját pénz kibocsátására jogosít. Itt tehát helyén lett volna megjegyezni, hogy e pénzek az erdélyi részekben vert magyar királyi pénzek.

Még inkább áll ez az I. Ferdinand nevére Szebenben vert pénzekről. Átalában nem lehet erdélyi pénzeknek tekinteni Báthori István lengyel tallérait noha Nagybányán verette, a Rudolf féle csegelyt és tallért, a melyeken még nem is fordul elő az erdélyi fejedelem czíme és Bethlen Gábor mind azon pénzeit, a melyekre mint *electus Hungariae rex* az osztrák házbeli uralkodók módjára csak a főlap körirata közzé tette a nagyon kicsinyben látható szűz Máriát és magyar czímert.

Ismételjük, nem azért említjük ezt fel, mint ha azt kívánánk, hogy ez érmek maradjanak ki a sorozatból, hanem igen is óhajtottuk volna, hogy ezeket valamiképpen elkülönítve csupán mint függelékeket és szorosan a sorozatba nem tartozókat közölte volna Sz.

Egy másik kifogásunk van az ellen, hogy Sz. nem tesz semmi megjegyzést arra, hogy van a sorozatban egynehány darab, a melyek valódisága legalább is nagyon gyanus. A mikor 1873-ban alkalmunk volt szerzővel együtt átnézni a sorozatot, figyelmeztettünk volt erre. Így névszerint azt találjuk jegyzeteink közt, hogy a Bocskay Erzsébet féle tizes arany (9 lap) alig ha nem

öntött, tehát nem valódi; éppen úgy a Rudolfnak tulajdonított, és alig ha egyes aragnál nem súlyosabb (a mi példányunk az erd. muzeum gyűjteményében hármás arany) emlékpénzek közül az egy ezüst és a (14 l 2 és 3 sz.) két arany határozottan nem valódi. Ezt szerző egy szóval sem említi. Tán még a Básta féle fémerek közt is van utánzott. Csupán a Székely Mózes tallérjára mondja, hogy (Pinder szerint) alkalmasint Becker féle utánzása a létező (hol?) arany eredetinek; azonban alkalmasint költött az egész érem, és az arany eredeti ugyan annak a Becker féle bélyegnek a lenyomata, a melyből az ezüst került.

Sz. elfelejti megmondani, hogy a gr. rövidítés súlyhatározásaiban gramme-é vagy gran jelentésű, s azt kell hinnünk, hogy majd az egyik, majd a másik; így olvassuk a János Zsigmond féle egyoldalú tábori tallérok súlyát 29 Gr. és 35 Gr., a hol a Gr. alkalmasint gramme; de Rudolfnál az egyes arany sulya 11 gr. és 8 gr. nem lehet gramme, miután a legsúlyosabb egyes arany is csak 3·6 és 3·7 gramme-nyi lehet. Vagy nem jelent tehát a rövidítés gramme-ot, vagy a darabok nem egyes aranyok.

Abban is vettünk észre következetlenséget, a mint sz. a veretek leírásában a jobb (rechts) és bal (links) kifejezéseket használja

Áttérve a leírás részleteire is találunk egy pár megjegyezni valót:

A 13 l. 44 sz. alatt leirt csegelyen ott van: „Moneta Civitatis Coronensis.“ Sz. egy szót se veszteget annak a kérdésnek a megfejtésére, hogy e szók azt jelentik-é csupán, hoga e csegelyt Brassóban verték, vagy pedig a város autonom pénzének tünteti fel.

A 14 l. 1 sz. alatt a: „Terrena consideres ut caelica possides“ körirat mellé oda teszi a csudálkozó (sic)-et. Ugy látszik e tökélyesen correct latin mondatban valami feltűnőt lát. Még egyébaránt kérdés, hogy nem helyesebb-é az a nézet, a mely e fémer keletkezését a Székely Mózes fellépésével hozza kapcsolatba.

Az sem következetes, hogy sz. a Bocskay Erzsébet fémérét a Báthori Kristófcitól elkülöníti, ellenben a Básta-féléket belésorozza a Rudolf érmei közé, és a fémert pénznek tekinti „Portugalöscr“ (sic) évet adván neki.

Hogy a Bocskay István alatt (20 sz.) legutoljára leirt arany csakugyan hollandiai arany, abban Erdynek tökélyesen igaza van. Hogy jutottak a németalföldi Generalstaat-ok arra, hogy ily fajta pénzeket veressenek? Körülbelöl éppen úgy, a mint az oroszok a hollandi arany veretéshez. Van ily arany más provinciákból is, pl. Utrechttől, de ezeket nem lehetett az erdélyiekkel összevetni, csupán a Transisul. válhatott felületesen olvasó

szemben Transilvaniává. Már az is figyelmeztethette volna sz-t, hogy az aranyon nincs évszám, a mely pedig az e korbeli pénzekben soha se hiányzik.

Hogy sz. nem tudja, mi az a vonás Báthori Zsigmond 1590-beli tallérja föláján (11 l. 10 sz.) csakugyan csodálatos. Nem egyéb az, mint a bélyeg meghasadásának a nyoma, németül „Stempelriss.“

Ézeket az észrevételeket nem azért teszszük, hogy a dolgozat becsét alászállítsuk. Ubi plura nitent . . . ott az ily apró vétségek nagyon is megbocsáthatók. Sz. minden esetre igen becses adalékkal járult azokhoz az eszközökhöz, a melyek segítségével ma holnap hivatott kéz fogja megírni Erdély érmészetét, és ezért köszönetet érdemel, a melyet teljes szívünköl mondunk is neki a hazai tudomány nevében. Várjuk az ígért folytatást.

A Rumun nyelv. Irta Hunfalvy Pál (Nyelvtud. Közl. XIV. köt. és külön lenyomatban, Budapest 1878. Nagy 8-adrét 132 lap.)

Ime egy nyelvtudományi mű, a mely oly alapossággal, anynyi tanulmányval van dolgozva, és a mely állításai bizonyítékait oly széles területről gyűjti egybe, hogy a mikor először olvasta az ember egy kissé zavarba jő a tanulmány voltaképpeni célja iránt; mert a nélkül, hogy nyelvtudományi becsének színvonalára csak egy hajszálnyit is süllyedne, a történelmi fejtegetés oly részletes és oklevelek, kútfők tekintélyére hivatkozó, hogy a történelmi oknyomozás és az összehasonlító nyelvészkedés kölcsönös segéd tudományokként szerepelnek egymással karöltve, és csak Hunfalvi Pál neve érteti meg, hogy itt a történelem a nyelvészetnek volt segédje s nem megfordítva. Ám de éppen mivel H. fejtegetésének főerősségei egyike a történelmi adatok nyújtotta bizonyítékokban van, a sajátlag nyelvtudományi műnek tényleg kiváló politikai jelentősége is van a mi hazánk ethnographiai viszonyai közt.

Éppen ez a politikai jelentősége teszi e művet kivált az erdélyi részekben még olyanok számára is érdekessé, a kik nem levén ex professo nyelvészek, nem sokat bibelödnének különben egy nyelvtudományi értekezéssel, ha mindjárt Hunfalvi Pál írta is. A mióta a legelső oláh grammatika czímlapjára oda tették a „lingua Daco-Romana sive Valachica“ kifejezést, a római származás kérdése a latinul *Wlachus*, nálunk magyarul Oláh a maga saját nyelvén *Rumun* névvel jelölt fajra nézve olyanná vált, mint Darwin féllépése óta az egész emberiségre nézve a majomtól származás kérdése; csak ellenkező irányban. A majomtól való származás ellen a szoros értelemben vett Darwinistákon kívül az emberek nagy többsége szabatkozik, a római

származást éppen oláh atyánkfiai követelik magoknak, éppen arra alapítják abbéli igényöket, hogy őket többé ne nevezzük se oláhnak, se rumännek, se rumunnak, hanem egyenesen románoknak.

Ha — nevezzük őket saját kívánságuk szerint — román atyánkfiai egyebet nem kívánnának, mint hogy elismerjük nyelvük román voltát, nem volna semmi ok a vitára. Mind a mellett, hogy idők folytán sok szláv sőt magyar elem is vegyült belé, a rumun nyelv őstörzse kétségtelenül latin, vagy ha úgy tetszik római; és ha beérik avval az általános fajnévvel, a mely a latin fajta nyelveket beszélő valamenynyi népet egyaránt jelöli, és a magok külön nemzetiségét ezek közt külön nemzetnévvel nem kívánják kitüntetni: mért ne tennők meg nekik azt a barátságot? Am ők ebből politikai tökélet kívánnak csinálni. Nekik nem elég nyelvök román voltának elismerése. Ők azt vitatják, hogy a román nép mindenütt, a hol lakik, őslakó és a hajdan ott élt római telepések egyenes ivadéka, a mely fentartotta a római szakadatlan hagyományt, és ezt az őseredeti római voltot mindenki számára követeli, a ki az ő nyelvén beszél. Hogy ezt tehessek, kénytelenek azt vitatni, hogy a római telepések a hajdani Daciából soha se vonultak ki egészen, hogy a mikor a magyarok ide Daciába bevándorlottak itt országszerte sűrű román lakosság birta a földet, a melyet a hódító magyar leigázott és rabbá tett és minden jogaitól megfosztott. Ebből aztán az lett, hogy román atyánkfiai, elkezdve a bukarestii román tudományos akadémián kénytelenek voltak maguknak egy külön történelmet és egy külön nyelvtudományt gyártani, mert a ténylegesben nem kapták meg a magok állításai mellett tanuskodó bizonyítékokat.

Ez ellen a mondva csinált történelem és nyelvtudomány ellen küzd H. az ismertetés alá vett tanulmányában.

Legelőbb is azt mutatja ki, hogy magok a román tudósok (történészek és nyelvészek), a kik közre működtek e történelem-csinálásban, egymástól eltérnek, sőt olykor éppen ellenkezőnek is egymással, a mi magában már arra mutat, hogy adataikat nem merítették valóban létező kútfőkből. Egyuttal figyelmeztet arra az ellenmondásra, a mely az erdélyi helynevek szláv voltában felszólal azon állítás ellen, hogy a ma Erdélyben lakó románok a Traján telepesei szakadatlan leszármazás útján fenmaradt ivadéka. Azután áttér saját állításainak kifejtésére és bebizonyítására a következő sorrendben.

I. Bebizonyítja, hogy a magyarok, a mikor a IX száz vége felé béjöttek, azon a területen, a melyet elfoglaltak, nem találtak románokat.

II. Mutatja, hogy a XV száz végeig Erdélyben még nem volt román püspök.

III. Vitatja, hogy a jelenleg létező román ajku nép igen tetemes része, tán többsége, nem is vér és származás szerint való oláh, hanem eloláhosodott szláv és magyar.

IV. Kimutatja nyelvészetileg, hogy nagy része a román szókincsnek szláv.

V. végre azt tüntetvén ki, hogy a magyar nyelv, noha sok benne a szláv szó, román szót nem vett fel magába, ellenben a rumun nyelv nagyon sok oly szóval él, a mely vagy egyenesen magyar, vagy legalább magyar közvetítés után jutott beléje: ebből a jelenségből azt következteti, hogy a románok későbbben jöttek az országba, mint a magyarok.

H. a román írók a római származást erőtető törekvését „római nyavalyá“-nak kereszteli.

Nem rendelkezünk sem kellő ismerettel, sem a szükséges anyaggal, hogy e tanulmány bírálatába bocsátkozzunk, de kötelességünknek tartottuk röviden ismertetni tartalmát, és figyelmzettetni kiváló érdekes voltára.

Az erdélyi muzeum részére 1878 június - szeptember havaiban beküldött adományok jegyzéke:

I. Könyvek: A bajor kir. tud. Akademiától 6 db akadémiai értekezés. München 1877. és 1878. — A fővárosi közmunkatanácstól, Hivatalos jelentés 1877. évi működéséről. Bpest 1878. — A szebeni ev. egyháztól, Jahresbericht der ev. Gemeinde zu Kronstadt. 1878. — Gróf Kún Gézától, Quinquaginta aenigmata Cumanica. Budapestini 1878. — Brassai Sámueltól, The Athenaeum, 1878. jan.—jun. London. 1878. Dr. Bélteky Ferencztől, 52 köt. könyv. — A sz.-udvarhelyi ref. főiskolától, sz.-udvarhelyi kir. főreáliskolától, a m.-vásárhelyi főiskolától, a zilahi tanítóképezdétől, az aradi népiskolák előljáróságától, a beszterczei ipariskolától, Értesítőik az 1877/8. tanévre. — Réthy L. aradi nyomdájától, Szilágyi Gyula, Pénzügyi törvények kézikönyve. Arad, 1878. — Michaelis Fr. szebeni nyomdájától, Kalender des siebenb. Vfreundes — Kraft szebeni nyomdájától, Alexi Theocar, Ai carte, ai parte. Sibiu. 1878. Filtsch szebeni nyomdájától, Amicul poporului Calendar. 1879. Sibiu. 1878. Michaelis Ferencz szebeni nyomdájától, Repertorium über einen Theil der Siebenbürgen betreffenden Literatur, von Heinrich Herbert, Hermannstadt 1878. Réthy Kipot aradi nyomdájától, Kristoffy József, A falu bolondja. Regény. Arad 1878. és Protocolulu despre seditiele sinodului e parohialu din dieces'a a Aradului, Aradu 1878. Az erd. ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsától, Tanterv, utasítás és rendszabályok, az erd. helvéthitü elemi népiskolák szá-

mára. Kolozsvár 1878. A pozsonyi ev. főiskolától, Értesítő 1877/8. tanévről. Pozsony. 1878. Az aradi kir. főgymnasiumtól, Értesítvény. 1877/8. Arad 1878. A pécsi m. kir. állami főreáltanodától, Értesítő. 1877/8. Deés 1878. A dévai m. kir. állami főreáliskolától, Értesítő 1877/8. Kolozsvár 1878. A n.-szebeni kir. főgymnasiumtól, Értesítvény 1877/8. N.-Szeben 1878. A n.-szebeni evang. főgymnasiumtól, Program 1877/8. Hermanstadt 1878. A segesvári ev gymnasiumtól, Program 1877/8. Schaessburg 1878

II. Régiségek: Komis Lajosné szül. Inczedy bárónőtől, több drb thasosi tetradrachma, több db consularis pénz s az edény darabjai, melyben találtattak, ezüst fibula. — Ujvárosi Sándortól, Bronz régiség, találatott Mező-Bodon. — Torma Károlytól, 4 db római bélyegestégla. Sebesváraljáról; 1 db római (?) cserépedény töredéke, Aranykutról; 1 db viasz-opál nucleus, Nándor-Váraljáról; egy vas csákány, Kolozsvárról. — Sala Sámueltól, egy római kori basrelief Alsó-Szováthról. — Vásárolt: 7 db római tégla, 1 db római bronz, 2 feliratos kő s dombormű, Sebesváraljáról, 1 bronz Várfalváról, 1 feliratos kő, M.-Kalyánból 1 mértföldmutató, Nagy-Almásról, 1 bronz palstab Aranykutról. Mind római. — Egy arany fülönfüggő berloque-okkal; két arany gyöngy; egy arany csat darabja, email cloisonné. Népvándorláskori. Kolozsvár határa. Egy arany hajtű. Kolozsvár.

Értesítés.

Az erdélyi muzeum-egylet történelmi szakosztálya véglegesen megalakult és megkezdette működését, a mely a napi politika és szoros értelemben vett hitágazati vallásos kérdések kivételével kiterjed mind azon ágaira a tudománynak és irodalomnak, a melyek az orvosi és természettudomány körén kívül esnek. Egyelőre minden hó második és negyedik Hétfőjén tartja rendes szaküléseit este 6 órakor a muz. könyvtár olvasó termében. E szakülések nyilvánosak, megjelenhet tehát mindenki, ha nem is tag. A tagok, ha előadásokat kívánnak tartani, azok tárgyát előlegesen bejelentik a szakelnöknél.